

Československá psychologická společnost
při Československé akademii věd
Nábř. B. Engelse 6, Praha 2-Vyšehrad

Mladá Boleslav 10. 11. 70
Vážený člen ČSPS
SPS

Vážená kolegyně, vážený kolego,

Zasíláme Vám " Zprávu o stavu psychologické diagnostiky v ČSSR (září 1969" a plníme tím, byť s opožděním, příslušná usnesení Valných shromáždění ČSPS, naposledy v červenci 1968.

Návrh této Zprávy vypracovala celostátní komise, vedená kol. dr. Pavlem Říčanem, za aktivní účasti těchto členů: Dr. Vl. Hrabal, prof. dr. J. Kučera, dr. Vl. Smékal, dr. O. Šandera, dr. J. Šlédr.

Návrh této zprávy projednal hlavní výbor české části ČSPS, hlavní výbor Slovenské psychologické společnosti a posléze společné zasedání zástupců obou výborů (podle navržených stanov hlavní výbor Čs. psychologické asociace) dne 5. března 1970. Na všech těchto zasedáních byl návrh, jak jej předložila jmenovaná komise, zevrubně prodiskutován s hlediska celospolečenských zájmů naší psychologie. Po drobných úpravách některých pasáží (zejména kapitoly o stavovských otázkách) bylo rozhodnuto vydat text, navržený komisí, jako dokument Československé psychologické společnosti. Závěrečnou redakcí textu ve smyslu příslušných usnesení byli pověřeni předsedové obou národních společností a vědecký tajemník ČSPS.

Omlouváme se členstvu, že pro technické a organizační potíže vydáváme dokument s více než ročním zpožděním. Za tu dobu se některé věci poněkud změnily, takže komise i hlavní výbory by dnes leckde použily jiných formulací. Např. by se přihlédlo k jistým zlepšením v práci n.p. Psychodiagnostické a didaktické pomůcky. Převážná část a hlavně zásadní hlediska a kriteria se však nezměnila a proto očekáváme, že i tak dokument splní své důležité společenské poslání.

Při této příležitosti ještě jednou děkujeme jménem hlavních výborů všem členům komise a zvláště jejímu předsedovi dr. Říčanovi za jejich obětavou a efektivní práci.

Dr. J. Madlafousek, CSc.,
předseda české části ČSPS

Doc. dr. O. Kondáš, CSc.,
předseda SPS

Doc. dr. J. Švancara, CSc.,
vědecký tajemník ČSP

Zpráva o stavu psychologické diagnostiky v ČSSR
(září 1969)

1. Současný stav a perspektivy československé psychodiagnostické praxe

Psychodiagnostika se začala v Československu po násilné diskontinuitě a po nesmělých začátcích znovu rozvíjet až koncem padesátých let. Její praktické uplatnění bylo nejdříve možné ve zdravotnictví a v dopravě, teprve začátkem šedesátých let v ekonomické praxi a v posledních letech postupně i v oblasti školství (nepočítáme-li testování na zapřenou například v dětských záchytných domovech). Začínalo se v mnohém směru takřka z ničeho: bez řádné přípravy na fakultách, s nedokonale přeloženými a opisovanými testy, se svépomocí vyrobenými pomůckami. Nebylo ani pomyšlení na to držet krok s prudkým kvalitativním rozvojem světové psychodiagnostiky, se kterou nebyl ani dostatečně obnoven kontakt po válce.

Ke konci šedesátých let je situace zcela jiná. Konjunkturální vlna psychologie vůbec a psychodiagnostiky zvláště vrcholí. Důvěra v psychologické metody poznání schopností a povahy ve veřejnosti je až nekritická. Množství volných míst, často nově zřizovaných, čekalo marně na obsazení kvalifikovanými pracovníky. Proudí k nám hojnost odborných informací. Výzkumných pracovníků, kteří pracují s psychodiagnostickými metodami, jsou tučtí a studentů, kteří jimi řeší své diplomní a jiné práce, snad veletucty.

Přihlédneme-li blíže, zjistíme, že nejnápadnějším rysem vývoje psychodiagnostické praxe u nás ke konci šedesátých let je velký hlad po testování v ekonomické praxi. Nevypracovanost solidního komplexního hodnocení lidí a bezradnost těch, kteří mají rozhodovat a nevědí, co si počít. Smečností objektivnější kádrové politiky - to jsou asi hlavní příčiny vysoké poptávky po psychologickém vyšetřování. Od psychologů na závodech, z nichž část zastává tuto funkci nemajíc úplné speciální vzdělání, se očekává mnoho. Přitom se na ně často vykonává nátlak, aby vyšetřovali nadměrné množství případů a zcela chybí pozorování pro to, že každý nový typ vyšetření vyžaduje vlastně předběžný aplikovaný výzkum. Bují praktikismus namátkou sestavovaných testových baterií o neznámé nebo sporné validitě. Setkáváme se dokonce s takovými formami, které se po stránce psychologické odbornosti i prosté lidské odpovědnosti a pracovní solidnosti vymykají kontrole.

S pochopitelným zpožděním za touto kvantitativní explozí následuje i kvalitativní vzestup odborné úrovně. Ekonomická sekce psychologické společnosti významně přispívá k výměně informací odborných i organizačně praktických. Psychologové v závodech získávají zkušenosti, dovednosti i dokumentaci k metodám z vlastních lokálních zdrojů,

ytvářejí se pracovní týmy. V Bratislavě organizuje psychodiagnostickou činnost na zakázku (tzv. " expertízní činnost") národní podnik Psychodiagnostika, jehož rada expertů je tvořena předními slovenskými i českými odborníky. V Praze pracuje podobně Meziřesortní středisko při Psychologickém ústavu Karlovy university. Vznik takových center vede k příležitostným individuálním akcím k jisté kontinuitě, spolupráci a hromadění dokumentace a mohl by sehrát ve vývoji psychodiagnostické praxe u nás kladnou úlohu. Je ovšem třeba zajistit, aby nedocházelo k nedorozuměním a kolísání mezi těmito centry a závodními psychology, resp. preferovat psychologická pracoviště na závodech už proto, že mohou řešit psychologickou problematiku závodu z komplexního pohledu a na základě poznání hlavních problémů závodu.

Ve školském systému dochází také k prudkému rozvoji psychologické diagnostiky. V praxi poradenského psychologa, který se ve školství zatím nejvíc uplatňuje, psychodiagnostika převažuje. Také rozšířené používání psychologických testů v přijímacím řízení na různé výběrové školy představuje velké možnosti, i když zde v posledních letech docházelo často k jednostrannému používání nejednou i k přeceňování psychologických metod (jako reakce na zákaz jejich používání v dřívější podobě).

Zvláštním problémem ve školství je podíl a pomoc učitelů a výchovných poradců při psychologické diagnostice. Některé metody (například zájmové dotazníky) mohou být prezentovány učitelem (ne však interpretovány). Jiné metody jsou zase na rozhraní mezi didaktickými testy a psychologickými testy schopností. Také možnost psychodiagnostické práce absolventů oboru pedagogika-psychologie je dosti složitým problémem.

V psychodiagnostických metodách je na školském úseku situace zhruba stejná jako jinde: naprostý nedostatek standartizovaných metod. Přitom však ve školství je tento nedostatek poměrně snadno odstranitelný, aspoň pokud jde o hromadné metody. Soubory Ústavu lidské práce by bylo třeba modernizovat a restandartizovat.

Naléhavým úkolem je validizace metod používaných v poradenství. Psychologická diagnostika na tomto úseku je prakticky úplně bez " zpětné vazby ", což vlastně znesnadňuje pokrok poradenské praxe.

V klinické psychodiagnostice je situace relativně ustálená, i když celkové postavení psychologa po stavovské stránce není dosud uspokojivé. Většina klinických psychologů se naučila pracovat s metodami, které nejsou standardizovány na naši populaci; nedostatky, které vznikají používáním takových metod, kompensují svou zkušeností, kritičností a dobrou odbornou úrovní. Zkušenosti z ciziny nasvědčují, že v kvalitě práce naše klinická psychodiagnostika nezaostává. S nedostatky ve vybavení metodami není ovšem v žádném případě možno se smířovat. Protože jde skoro výlučně o metody, které nejsou komerčně atraktivní, nelze čekat, že jejich řádné úpravy a standardizace se ujme instituce, řízená hlediskem zisku. Jde však o nezbytnost a ČSPA by měla naléhavě žádat stávající výzkumné instituce, aby aspoň v minimální míře pomohly. To se týká Wechslerových testů, projekčních metod (Rosschach, TAT) a dotazníků (ani překlad MMPI, se kterým se u nás běžně pracuje, není adekvátní). V dětské klinické psychologii je vybavenost metodami stejně špatná a potřeba rychlé nápravy stejně naléhavá.

2. Výuka a postgraduální studium psychologické diagnostiky

Předmět "diagnostické metody" pro jednooborové psychology je většinou koncipován spíše tak, aby dal studentům všeobecný základ a přípravu a jen minimálně je vybavuje znalostmi a dovednostmi potřebnými k praktické diagnostice. Chybí tu propojení teoretických

lostí o psychodiagnostických metodách s jejím praktickým použitím tak zůstává mnoho teprve na tréninku přímo v praxi, případně s pomocí postgraduálního studia. Vyučující na různých katedrách si o způsobu a stylu své práce nevyměňují zkušenosti.

Studium diagnostických metod je velmi ztíženo nedostatkem ušebního textu, který by uvedl studenty i praktiky jak do psychologických základů, tak do psychometrické stránky konstrukce testů a práce s nimi. To je zvláště tíživé pro praktiky v ekonomické psychologii, kteří mají být schopni sestavovat a orientačně ověřovat ad hoc baterie, případně testy, posuzovací škály apod.

3. Stavovský aspekt psychodiagnostické problematiky

Psychodiagnostika je velmi často diskutována v souvislosti s "fušováním" do psychologie. Obvykle se otázka chápe takto: Kdo má právo používat psychologických metod? Nevyřešené nejasnosti jsou při tom dvě:

I. Kdo je kvalifikovaným psychodiagnostikem? Prozatím se za něj považuje absolvent jednooborového studia psychologie. Připouští se, že pro výzkumné účely může testovat i vědecký pracovník jiného oboru. Řada pracovníků v psychologii však neabsolvovala jednooborové studium, nýbrž měla psychologii jen jako druhý předmět.

II. Co je psychodiagnostická metoda? Bylo by jistě protismyslné zakazovat psychiatrovi práci s neurotickým dotazníkem, který vytvořil jeho kolega. Různé anamnestické dotazníky jsou na přechodu mezi metodou pedagogovou (nebo personalistovou) a metodou psychologovou.

Oba uvedené problémy vyžadují urychlené řešení v příslušných komisích psychologických společností; druhý z nich už řešil národní podnik Psychodiagnostika kategorizací metod do dvou skupin, z nichž jedna (patří sem i zájmové dotazníky) je přístupná i nep psychologům - není však přesně určeno, jakou kvalifikací tito nep psychologové mají mít a zmíněná kategorizace není vědecky zdůvodněná.

4. Vědeckovýzkumná činnost v oboru psychologické diagnostiky

Individuální rozdíly mezi lidmi jsou jedním z nejatraktivnějších temat psychologie a jejich výzkumu se věnuje v současné době řada psychologů na vysokých školách a ve vědeckých ústavech. Sporadicky vznikají originální metody, některé práce přispívají k poznání metod už používaných. Hodně se pracuje s přeloženými nebo napodobenými metodami, jen vzácně se však dospívá k takové formě převodu, která by mohla být s dobrým svědomím používána v praxi. Jen pomalu se dostává na přijatelnou úroveň psychometrická stránka práce s diagnostickými metodami ve výzkumu. Uplatnění všeobecně známých vzorců a pr videl psychometrické "technologie" se často pokládá (neprávem) už za tvořivou práci.

Vědeckovýzkumná činnost v psychodiagnostice není organizována ani koordinována tak, aby z toho měla úžinek i praxe. Určité zlepšení lze asi očekávat jen u komerčně atraktivních testů, a to jen pokud jde o ryze praktické úkoly. Základní výzkum v psychodiagnostice se provádí jen sporadicky a lze říci, že se všeobecně neprávem podceňuje jako "pouhá aplikace". Teorie psychodiagnostického měření se mnohým zdá příliš "nep psychologická" a přes svou základní důležitost je opomíjena. Za úvahu stojí námět svolat poradu specialistů, která by tyto otázky řešila a zkoumala jak zajistit rychlou nápravu.

Víme z neoficiálních nebo osobních sdělení, že řada pracovišť má k dispozici validní metody a soubory s dobrou dokumentací. Tyto materiály však nejsou zpřístupňovány širší odborné veřejnosti. Je tomu tak z různých důvodů. Jednak aplikovaný výzkum konaný na rutinních pracovištích ne vždy splňuje všechny požadavky přísně vědecké práce. Za druhé platnost dokumentace (údaje o validitě, normy) je často omezena na specifické podmínky toho kterého podniku. Za třetí není dosud vyřešeno, jak zajistit ekonomické zhodnocení aplikované výzkumné práce tohoto druhu.

5. Zajištění psychodiagnostickými metodami a pomůckami

Dnem 1. ledna 1968 vstoupil v platnost statut národního podniku psychodiagnostika, který navazuje na dříve zřízené středisko pro psychodiagnostické testy při VUDPaP a jako jediný ve státě komerčně vydává a distribuuje psychodiagnostické metody. Mezi jeho předními úkoly jmenuje statut i vývoj nových metod, standardizaci a validizaci. Po půldruhém roce není ještě možno podat spolehlivé hodnocení jeho činnosti, nemůžeme se však vyhnout aspoň předběžnému rozboru jeho práce, na které má celá psychologická obec eminentní zájem. Tento rozbor rozdělujeme do několika bodů.

I. Ediční politika

Ediční politika se v prvním roce činnosti podniku orientovala na uspokojení poptávky po "širokém sortimentu". V seznamu vydaných testů jsou jak reedice starších českých testů, tak i překlady a konečně originální novější testy. Dále je patrné, že se podnik orientoval na testy tužka-papír, ve kterých mohl nejrychleji uspokojit naléhání zákazníků. Výrobě přístrojů a jiných pomůcek se zatím nevěnuje.

Z edičního plánu na rok 1969 je patrné pokračování trendu započatého v roce minulém. Má být vydáno více než 40 testů, vesměs typu tužka-papír. 1)

Navíc podnik vydává dvacet didaktických testů, z toho některé ve slovenštině i v češtině. Didaktické testy mají širší odbyt než psychologické a také ediční práce s nimi je snadnější, takže ekonomické faktory vedly patrně podnik předběžně ke zvýšené koncentraci na tuto činnost. Lze si jen těžko představit, že za daných možností (počet pracovníků, podmínky tisku, prostory) bude plán splněn jak pokud jde o kvantitu, tak pokud jde o kvalitu.

II. Standardizace testů

Podnik se má podle svého statutu věnovat především standardizaci metod, které vydává. Některé přeložené metody vycházejí s originálními normami, v některých případech jsou normy dodány autory nebo odvozeny ze vzorků, které jsou ad hoc k dispozici. (V případě poradenské zkoušky jsou to například uchazeči o studium na některých - blíže neudaných - fakultách brněnských vysokých škol.) Jindy normy vůbec chybí nebo jsou nahrazeny údaji o průměru a rozptylu, která jsou pro praktika ztěžila použitelná (Eysenckův EFI).

Zásadně nelze nic namítat proti vydávání testů bez norem. Psychologové pracující ve výzkumu mohou dokonce ze svého úzkého hlediska takovou orientaci ediční politiky vítat, protože dostanou více metod a normy většinou nepotřebují. Z hlediska praktiků by však takový vývoj byl povážlivý.

III. Autorská práva

Pokud jde o domácí autory, vychází s nimi podnik dobře a nevyskytla se dosud - pokud je nám známo - stížnost na nereprezentování autorských práv z jeho strany. Pokud jde o zahraniční autory je situace podniku obtížná, protože podmínky, které si tito autoři kladou, bývají pro podnik nevýhodné a vedly by k dalšímu zvyšování cen. Proto se chce podnik perspektivně orientovat co nejvíce na testy domácí proveniencí.

-----
1) V průběhu roku byl tento plán značně redukován.

IV. Kvalita vydávaných metod po odborné stránce

Na lednové schůzi rady expertů podniku Psychodiagnostika bylo konstatováno, že žádný z dosud vydaných testů po odborné stránce nevyhovuje. Bylo rozhodnuto, že všechny testy budou opakovány, opraveny a během února znovu vydány, zásoby z loňského roku že půjdou do stoupy. Jde někdy o hrubé omyly, které dělají z testu nástroj fungující jen zdánlivě (např. v testu UN SCO přehození snadnější a obtížnější části testu), dále o stránku jazykovou (nekvalitní překlady, nedostatečné úpravy jazykově zasteralých testů) i o stránku tiskařskou (tiskové chyby, zvláště v českých vydáních, jsou hojné). Manuály je nutno podle norm APA a dalších amerických organizací z roku 1966 považovat za nevyhovující. Oponentské posudky, které si podnik opatřil, však podle informace ředitele nevyzněly vcelku natolik negativně, aby dosavadních zásob nemohlo být využito. S úpravami se tedy počítá až při reediciích po vyčerpání zásob, s čímž nemožno souhlasit.

V. Technická stránka vydávaných metod

Po technické stránce byly potvrzeny závady jako nezřetelný tisk, prosvítající tisk z druhé strany papíru, nedostatečná výstupní kontrola (zasílají se vadné výtisky). Náprava byla již několikrát přislíbena.

VI. Distribuční politika podniku

Podnik zpočátku vyřizoval všechny objednávky, které dostal. V druhé polovině loňského roku začal vyžadovat prohlášení o psychologické kvalifikaci a rozhodl dodávat metody jen do rukou psychologů nebo tam, kde má důvody předpokládat, že s nimi bude pracovat pouze psycholog. Ve sporných případech se hodlá obracet na Psychologickou společnost, aby rozhodla, komu mohou být testy dodány. Současný trend distribuční politiky podniku je patrný z odstavce 3 této zprávy.

VII. Vztah mezi podnikem a psychologickými společnostmi

Původní koncepce, podle které měla Československá psychologická společnost rušit za činnost podniku po odborné, etické i právní stránce, se ukázala jako nereálná, protože nebyla (a ani nemohla být) zakotvena ve statutu podniku. Podnik opírá své monopolní postavení o usnesení valného shromáždění Československé psychologické společnosti ze dne 15.12.1966 v Brně, kterým byl jeho předchůdce - Středisko pro psychodiagnostické pomůcky při Výzkumném ústavu dětské psychologie a patopsychologie - pověřen výlučným oprávněním pro vývoj, standardizaci a distribuci testů v ČSSR. Vedení podniku udržuje úzký kontakt s psychologickými společnostmi. Vyžaduje si k některým otázkám dobrozdání a doporučení komise pro psychodiagnostiku. Část členů této komise byla jmenována do ediční rady podniku, jež však dosud nepracuje. Rada členů společnosti byla ředitelem jmenována do Vědecko-technické rady, kde jsou dány určité možnosti k prosazování zájmů psychologické obce.

6. Závěr

Současný prudký rozvoj psychodiagnostické praxe u nás zůstává povážlivě pozadu, pokud jde o kvalitu. Má-li dojít v dohledné době k nápravě, je třeba překonat tyto dvě hlavní překážky:

A. Nedostatek kvalitních standardizovaných testů.

Je, zdá se, naděje, že n.p. Psychodiagnostika - pokud nebude konjunkturou didaktických testů příliš odváděn od psychologie - zlepší postupně kvalitu vydávaných metod tužka-papír, budou-li mu psychologové po odborné stránce jednak pomáhat, jednak soustavně hodnotit jeho činnost. Také zlepšení obchodně-distribuční činnosti je možné. Nevyřešena zůstává výroba manipulačních pomůcek k Wechslerovi, testů zručnosti, testových přístrojů atd. Nezdá se pravděpodobné, že by podnik mohl v dohledné době zajistit. Stejně tak se nezdá pravděpodobné, že by podnik mohl v dohledné době přikročit ke standardizaci všech metod, které vydal. Ani činnost externistů - bude-li mít též charakter jako dosud -situaci nezmění. Podnik nemá dostatek odborných sil ani k tomu, aby takovou činnost organizoval a využíval ji. Je třeba, aby společnost podniku naléhavě doporučila usilovat o standardizaci několika nejpotřebnějších metod. Je pochopitelné, že práce na přípravě a standardizaci metod se bude řešit především smlouvami o díle, takže váha této práce a její kvalita spočívá na samotných psychologích a psychologických pracovištích. Je však třeba uvažovat i o svépomoci, případně apelovat na výzkumná pracoviště, aby část své kapacity dala k dispozici pro tyto velmi naléhavé potřeby praxe.

B. Problémy odborné kvalifikace psychologů pro diagnostiku.

S nedostatkem vysoce kvalifikovaných odborníků budeme nepochybně zápasit dlouho. Je to přirozený důsledek nedostatku vhodné literatury a náročného praktického i teoretického postgraduálního školení, které potřebuje dlouhý čas, aby se dostalo na potřebnou úroveň. Není vyloučeno, že by ČSPA mohla přispět k urychlení tohoto procesu. Navrhují se např. schůzky vyučujících z různých fakult, výměna skript a jiných instruktážních materiálů. Pokud jde o postgraduální školení, měla by společnost po provedení důkladného rozboru situace také působit - prostředky, které má k dispozici - k příznivému vývoji. Prozatím navrhl výbor ČPS komisi pro psychodiagnostiku, aby uspořádala několik přednášek a seminářů na postgraduální úrovni. Ve shrnujícím závěru je třeba konstatovat, že situace v psychologické diagnostice v ČSSR je přes zřetelný pokrok neuspokojivá, ale že ji lze zlepšit, zejména zvýšenou aktivitou celé psychologické obce.

Imprimatur 14.10.1970

Dr. J. Madlafousek, CSc.,
předseda české části ČSPS